

دروس دوره کارشناسی علوم سیاسی واقعیت‌ها، ضرورت‌ها و انتظاراتها مطالعه موردی: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ه)

قربانعلی قربانزاده سوار*

چکیده

سرفصل دروس در دانشگاه‌ها معیار استانداردسازی منابع درسی برای استاد و دانشجو است تا در چارچوب مشخص به تدریس و تحصیل بپردازند. آنچه در این پژوهش مبنای نظرسنجی از دانشجویان قرار گرفت، آخرین سرفصل دروس کارشناسی علوم سیاسی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است که به استثنای دانشگاه‌هایی که مبادرت به تدوین سرفصل مستقل دروس کرده‌اند، سایر دانشگاه‌ها می‌توانند مورد استناد و استفاده قرار دهند. به نظر اکثریت پاسخگویان، دروس عمومی تأثیر چندانی بر افزایش توان کارشناسی و علمی دانشجو ندارد. قریب به اتفاق پاسخگویان، تقسیم دروس علوم سیاسی را به دو گروه الزامی و انتخابی باعث بهبود برنامه آموزشی می‌داند. سایر موارد که دانشجویان در پاسخ خود به آن توجه کرده‌اند، عبارت‌اند از: کمبود تعداد واحدهای برخی از دروس، تعداد زیاد واحدهای برخی دروس دیگر، خالی بودن جای برخی از دروس، وجود برخی از دروس غیرضروری، موضوعات مشابه و مباحث تکراری در بعضی از دروس، ضرورت رعایت ارائه پیش‌نیاز در برخی از دروس، عدم ارتباط و هماهنگی دروس دوره کارشناسی از حیث کاربردی با زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان علوم سیاسی در حوزه‌های کارشناسی جامعه.

کلیدواژه‌ها: رشته تحصیلی، علوم سیاسی، مقطع تحصیلی کارشناسی، سرفصل دروس، دانشجو.

* استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ه) a.savar@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۱/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۲/۱۲

۱. مقدمه

برنامه درسی و سرفصل‌های دروس در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی یکی از معیارهای ارزیابی کمّ و کیف نظام آموزشی رشته‌های تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان است، زیرا برنامه‌ها و سرفصل‌های درسی، راهنمای عملی مدرّس و دانشجو است.

رشته تحصیلی علوم سیاسی در مقطع کارشناسی دارای برنامه درسی و سرفصل‌های دروس مشخص و معین است که شورای عالی برنامه‌ریزی درسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تدوین کرده و برای اجرا به دانشگاه‌ها ابلاغ کرده است. البته، چند سال است که برخی از دانشگاه‌ها به تدوین برنامه درسی و سرفصل‌های دروس ویژه خود مبادرت ورزیده‌اند. در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ره)، برنامه درسی و سرفصل‌های کارشناسی علوم سیاسی مصوّب شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت در سال ۱۳۷۵، مبنای برنامه‌ریزی درسی، ارائه دروس، انتخاب واحد و تدریس و تحصیل است.

آنچه در پژوهش حاضر مدنظر است، ارزیابی برنامه درسی و سرفصل‌های دروس مقطع کارشناسی علوم سیاسی مطابق آخرین مصوّبه وزارت در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ره) است و با عنایت به اینکه یکی از عناصر اساسی نظام آموزش عالی، دانشجو است، این تحقیق با اتکا به نگاه دانشجو به برنامه درسی و سرفصل‌ها طراحی و انجام گردیده است و ارزیابی آن را توسط دانشجو تعقیب می‌نماید.

هدف پژوهش حاضر، ارزیابی دروس و سرفصل‌های دروس کارشناسی علوم سیاسی از منظر دانشجویان این رشته تحصیلی است.

پرسش اصلی این پژوهش این است که ارزیابی دانشجویان کارشناسی علوم سیاسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ره) از برنامه درسی و سرفصل‌های دروس علوم سیاسی مصوّب و ابلاغی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۷۵) که در حال حاضر در این دانشگاه اجرا و اعمال می‌شود، چیست؟

برای ارزیابی دروس و سرفصل‌ها، پرسش‌های گوناگون از جمله ضرورت ارائه دروس مختلف، تعداد واحدهای دروس، مشابهت سرفصل‌های دروس مختلف، تأثیر دروس بر آینده تحصیلی و شغلی دانشجو، تقسیم دروس به دروس اصلی و انتخابی، ایجاد گرایش‌های گوناگون درسی در دوره کارشناسی علوم سیاسی و ... در پرسشنامه برای پاسخ دانشجویان مطرح شد.

جامعه آماری در این طرح، دانشجویان شاغل به تحصیل در رشته تحصیلی علوم سیاسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ره) در مقطع کارشناسی است. حجم جامعه انتخابی ۳۵ نفر است که از دانشجویان سال آخر تحصیلی یعنی دانشجویان ورودی سال ۱۳۸۲ انتخاب شد. دلیل انتخاب آن‌ها گذراندن همه دروس کارشناسی علوم سیاسی توسط آن‌ها بود تا با آگاهی کامل از کم و کیف دروس و سرفصل‌های مربوط، به پرسش‌ها پاسخ بدهند.

پژوهش حاضر با روش اسنادی و پیمایشی با رویکرد توصیفی صورت گرفته است و از هر یک از دانشجویان ورودی ۱۳۸۲ که امکان دسترسی به آن‌ها بود، برای تکمیل پرسشنامه دعوت به عمل آمد. روش گردآوری اطلاعات، پرسشنامه تدوین شده از سوی پژوهشگر است که با پاسخ پاسخگویان، تکمیل گردید. داده‌ها به وسیله رایانه و با نرم‌افزار SPSS پردازش شد و یافته‌ها بر مبنای درصدگیری، رسم جدول و نمودار، تجزیه و تحلیل شده است.

پژوهش حاضر در اردیبهشت ماه ۱۳۸۶ در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ره) واقع در شهر قزوین اجرا شد.

۲. کلیات پژوهش

۱،۲ علم سیاست نوین در ایران

بیش از یک قرن از آموزش آکادمیک علم سیاست و علوم سیاسی در ایران می‌گذرد. علم سیاست در کشور ایران، به تبع رخداد تحولات مختلف در کشور، دچار دگرگونی گشته است که از زوایای گوناگون، قابل مطالعه است. علم سیاست نوین در ایران معاصر از یک منظر از آغاز تا امروز چهار دوره داشته است:

۱. تأسیس مدرسه علوم سیاسی در سال ۱۲۷۷ ش / ۱۳۱۷ ق تا تأسیس دانشگاه تهران در ۱۳۱۳؛

۲. تأسیس دانشگاه تهران تا دهه چهل شمسی و ایجاد نظام واحدی دروس و دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری؛

۳. دهه چهل تا پیروزی انقلاب اسلامی و آغاز انقلاب فرهنگی؛

۴. بازگشایی دانشگاه‌ها تا به امروز (باوی، ۱۳۷۷: ۲۹۲-۲۹۶).

۲,۲ برنامه و سرفصل دروس علوم سیاسی

برنامه درسی و سرفصل‌های دروس در رشته‌های تحصیلی دانشگاه در مقاطع تحصیلی مختلف، به مثابه نقشه راه دانشجوی و استاد است تا در پرتو آن، دانشجوی به تحصیل علم بپردازد و استاد در سایه آن تدریس کند. سرفصل‌های دروس کارشناسی علوم سیاسی به گونه‌ای تنظیم شده‌است که دانشجوی پس از طی این دوره، با موضوعات سیاسی آشنایی کارشناسانه پیدا کند و قادر به شناخت و حل مسائل نظری و عملی سیاسی در حد کارشناسی باشد.

پس از انقلاب اسلامی ایران، در سرفصل‌های دروس رشته‌های تحصیلی دانشگاهی از جمله علوم سیاسی تغییراتی صورت گرفت. ستاد انقلاب فرهنگی که در خرداد ۱۳۵۹ تشکیل گردید، اصلاحات نظام آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها را برعهده‌داشت. این ستاد که در سال ۱۳۶۳ به شورای عالی انقلاب فرهنگی تغییر نام یافت، متولی سیاست‌گذاری فرهنگی کشور است و رسالت آن تثبیت، تعمیق و گسترش اصول فکری و ارزش‌های اسلامی در شئون فرهنگی و اجتماعی و آموزشی کشور است (ازغندی، ۱۳۸۲: ۲۱).

۳,۲ برنامه و سرفصل مصوب وزارت

رشته علوم سیاسی در برنامه درسی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری چنین تعریف شده است:

هدف از دوره کارشناسی رشته علوم سیاسی، آموزش و پژوهش علم سیاست است و موضوع علم سیاست، عبارت است از: مطالعه و تحقیق پیرامون پدیده‌هایی از جمله نهضت‌های انقلابی و اشکال مختلف دولت و حکومت و رابطه قدرت و مبانی مادی و اخلاقی و اعتقادی هر یک از آن‌ها در زمان‌ها و مکان‌های مختلف و کشف روابط و پدیده‌های سیاسی و علل پیدایش آن‌ها و مطالعه و تحقیق درباره اداره جامعه کشوری و روابط بین‌المللی. درباره هدف آموزش علم سیاست آمده است:

۱. اعتلای علم سیاست؛

۲. اعتلای ارزش‌های اصیل انسانی و پیدا کردن امکان تفاهم با ملت‌های دیگر بر اساس

ارزش‌های انسانی مشترک؛

۳. تربیت افراد کارآمد با توانایی علمی که قابلیت تجزیه و تحلیل مسائل سیاسی اجتماعی ایران و جهان را داشته باشند و بتوانند در ارگان‌های اجرایی کشور مثمرتر واقع شوند؛

۴. تأمین نیروی انسانی مورد نیاز وزارتخانه‌ها و مؤسسات و سازمان‌های عمومی کشور به‌ویژه وزارت امور خارجه، وزارت کشور، وزارت آموزش و پرورش و آموزش عمومی.

برای نیل به اهداف مزبور، اصول زیر مورد تأکید است:

الف) اصل آزادی تفکر و تبادل نظر دایمی میان معلم و دانشجو در تمام مراحل آموزش؛

ب) مبادله گسترده اطلاعات علمی میان محافل آموزش و پژوهش داخلی و بین‌المللی؛

ج) تعلیم و تعلم از سوی استاد و دانشجو، به نحوی که زمینه آموزش و پژوهش و

تفسیر و تحلیل مسائل سیاسی و اجتماعی را در کلاس هر چه بیشتر فراهم سازد.

درباره نقش و توانایی دانش‌آموختگان رشته علوم سیاسی آمده است:

دوره کارشناسی علوم سیاسی بر اساس نیازهای جامعه تدوین شده است و

فارغ‌التحصیلان این دوره علاوه بر توانایی علمی که قابلیت تجزیه و تحلیل مسائل سیاسی

اجتماعی ایران و جهان را دارند، می‌توانند در ارگان‌های اجرایی کشور به تحقیق و حل

مسائل ذی‌ربط اشتغال ورزند (وزارت علوم، ۱۳۷۵: ۴-۷).

۴,۲ ضرورت ارزیابی دروس علوم سیاسی

دانشجوی علوم سیاسی با برنامه درسی و سرفصل‌های دروس از رشته تحصیلی، قلمرو،

موضوع، مباحث و مسائل شناخت می‌یابد و بر اساس آن، برای حال و آینده خویش و

سایرین، برنامه‌ریزی، پیش‌بینی و اقدام می‌کند. بنابراین، سرفصل‌های دروس بر زندگی

دانشجویان و پژوهشگران این رشته تحصیلی در حال و آینده تأثیرگذار است. پس، طبیعی

و منطقی است که از دانشجو نسبت به کم و کیف دروس تأثیرگذار بر سرنوشت او پرسش

شود. برای تحوّل در برنامه آموزش علم سیاست، بایسته است که برنامه درسی با محک نقد

و نظر دانش‌پژوهان و استادان این رشته تحصیلی سنجیده شود و نتایج حاصل از نظرسنجی

دانشجویان و استادان به همراه نظرهای مدیران علمی و فنی جامعه، مبنای تصمیم‌سازی و

سیاست‌گذاری مسئولان آموزش عالی کشور قرار بگیرد.

از جمله مسائل اساسی مورد بحث در برنامه‌ریزی درسی، موارد زیر است:

۱. چه منابعی مورد استفاده قرار بگیرد؟

۲. چه چیزی عمومی و چه چیزی تخصصی تلقی شود؟

۳. تعادل و توازن میان یادگرفتنی‌ها چگونه برقرار شود؟

۴. به کدام مواد درسی توجه شایان شود؟ (تقی‌پورظهیر، ۱۳۷۹: ۱۹-۲۴)

آرگون با بهره از نظر کوپ و فینی دو نوع برنامه‌ریزی سنتی و استراتژیک را مقایسه کرده است. در جدول ۱، گرایش کمی و خطی در برنامه‌ریزی کلاسیک و گرایش کیفی و پویا با تأکید بر آینده‌شناسی در برنامه‌ریزی دانشگاهی مقایسه شده است (یمنی‌دوزی سرخابی، ۱۳۸۲: ۳۹).

جدول ۱. مقایسه برنامه‌ریزی سنتی و برنامه‌ریزی استراتژیک

ردیف	موارد مقایسه	برنامه‌ریزی سنتی	برنامه‌ریزی استراتژیک
۱	منشأ	قبل از ۱۹۷۰	از ۱۹۷۵ به بعد
۲	ارزش مورد نظر	کارایی	اثربخشی
۳	سیستم	بسته	باز
۴	فرآیند	قیاسی	استقرایی
۵	پیرامون	ثابت	متغیر
۶	محیط	درونی	درونی و بیرونی
۷	اطلاعات	کمی	کمی و کیفی
۸	دور	طولانی و منقطع، متمرکز و موازی	متوسط و کوتاه و مداوم، نامتمرکز و منسجم
۹	ساختار	قطعی	سؤال‌برانگیز
۱۰	حیات	جزم‌گرا	تکاملی
۱۱	غایت	ایستا	تکاملی
۱۲	محصول	تصمیمات جهت‌یافته به سوی آینده	تصمیمات فعلی بر مبنای نگرش به آینده

دانش سیاسی در غرب سه مرحله کلاسیک، مدرن و پسامدرن داشته است. ویژگی نگرش کلاسیک علم سیاست به پدیده‌های سیاسی عبارت‌اند از: کل‌گرایی؛ فرجام‌خواهی و تأکید بر خیر و سعادت؛ آرمان‌خواهی؛ حقیقت‌یابی؛ ابتدای سیاست بر اخلاق؛ هژمونی دولت؛ شمولیت؛ قیاسی. نگرش مدرن علم سیاست دارای این ویژگی‌هاست: فایده‌گرایی؛ واقع‌گرایی؛ استقراگرایی؛ حقیقت‌سازی؛ جدایی سیاست از اخلاق؛ هژمونی فرد بر دولت؛ جزء‌گرایی؛ تجربه‌گرایی؛ غایت محدود به نظم و رفاه. ویژگی نگرش پست‌مدرن علم سیاست عبارت‌اند از: عدم تصویر معتبر از جهان؛

شالوده‌شکنی و ساختارشکنی؛ هژمونی گفتمان؛ نسبی‌گرایی. اگر در پرتو هریک از این نگرش‌ها به علم سیاست نگریسته شود، علم سیاست در ایران جایگاه مناسبی نیافته است (پورفرد، ۱۳۸۳: ۱۳۶-۱۳۹).

منطق پیشرفت علم ایجاب می‌کند که رشته‌های علمی از جمله علوم سیاسی، به موازات تحولات در سیاست داخلی و خارجی کشور از یک‌سو و دگرگونی‌ها در نظام منطقه‌ای و بین‌المللی، متحول و روزآمد شود. در غیر این صورت، دانش سیاسی دچار ناکارآمدی می‌شود و از علم پیشرو و سرآمد به علمی پسرو و سربار تبدیل خواهد شد و دانش‌آموختگان این شاخه از دانش، اثر وجودی خویش را در ابعاد مختلف نظری و کاربردی در کشور نخواهند داشت. حیات علمی ایجاب می‌کند که برای انطباق دروس با موضوعات متحول جهان کوشید و از این طریق، روزآمدی و در نتیجه کارآمدی رشته تحصیلی علوم سیاسی و دانشجویان و استادان آن را تضمین و تقویت کرد. تلاش برخی از دانشگاه‌های کشور در چند سال اخیر برای بازبینی و اصلاح برنامه‌دستی رشته تحصیلی علوم سیاسی با تغییر عناوین دروس و افزایش و کاهش در سرفصل‌های دروس از ضرورت اقدام در این زمینه حکایت می‌کند. با پذیرش این ضرورت، از نقش و رسالت سایر دانشگاه‌ها، استادان، دانشجویان، مدیران علمی و فنی جامعه و مسئولان آموزش عالی در این موضوع نباید غفلت کرد، زیرا جامعه، فراگیر و دانش از مبانی برنامه‌دستی هستند (بصام‌تبار، ۱۳۸۵: ۱۲۳-۱۲۴).

تجربه‌آدوار مختلف برنامه‌ریزی درسی در نظام آموزش عالی کشور نشان‌دهنده عبور از یک برنامه‌ریزی نسبتاً مستقل (قبل از انقلاب اسلامی) به نظام متمرکز افراطی (بعد از انقلاب تا ۱۳۷۲)، به سمت واگذاری اختیارات نسبی (تا ۱۳۷۹) و واگذاری اختیارات کامل به دانشگاه‌ها (۱۳۷۹ به بعد) است (نوروززاده و فتحی، ۱۳۸۷: ۴۵).

دروس علوم سیاسی از سطوح خرد، کلان و میانی، دانشجو را با موضوعات و پدیده‌های سیاسی - اشخاص، گروه‌ها و دولت‌ها و نقش آنان در عرصه سیاست کشور و جهان - از جنبه روشی، اندیشه‌ای، فلسفی، کلامی، جامعه‌شناختی، تاریخی، حقوقی، روان‌شناختی، اقتصادی، نظامی، راهبردی و فرهنگی درگیر می‌سازد. برنامه، سرفصل و عناوین دروس عمومی، پایه، الزامی و اختیاری کارشناسی علوم سیاسی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری که در دانشگاه بین‌المللی امام‌خمینی^(ره) مبنای تحصیل و تدریس است، گویای این مدعا است.

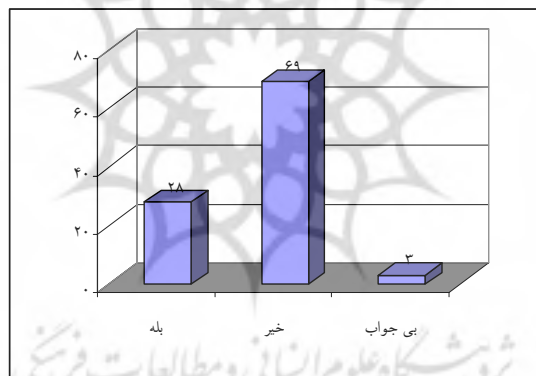
۳. یافته‌های پژوهش

۱,۳ دروس عمومی

از دانشجویان مورد پژوهش درباره تأثیر دروس عمومی بر افزایش توان کارشناسی تخصصی و علمی فارغ‌التحصیلان رشته تحصیلی علوم سیاسی در مقطع کارشناسی سؤال شد که نتایج حاصل از پاسخ آن‌ها به شرح جدول ۲ و نمودار ۱ است.

جدول ۲. تأثیر دروس عمومی بر افزایش توان علمی فارغ‌التحصیلان

پاسخ	فراوانی	درصد
بله	۱۰	۲۹
خیر	۲۴	۶۸,۲
بی‌پاسخ	۱	۲,۸
جمع	۳۵	۱۰۰

نمودار ۱. تأثیر دروس عمومی بر افزایش توان علمی فارغ‌التحصیلان

به نظر ۶۸ درصد پاسخگویان، دروس عمومی در افزایش توان کارشناسی، تخصصی و علمی فارغ‌التحصیلان، تأثیر ندارد.

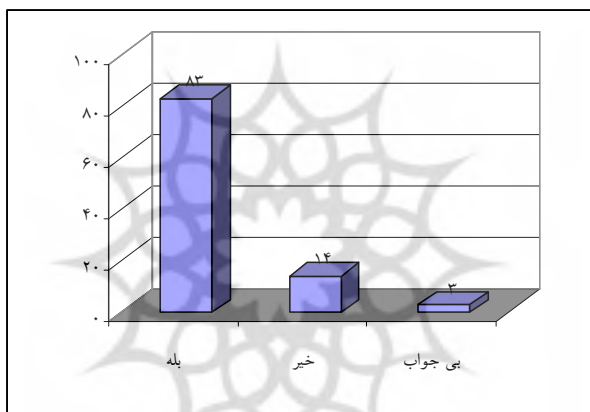
۲,۳ تقسیم دروس کارشناسی علوم سیاسی

از دانشجویان درباره تقسیم دروس دوره کارشناسی علوم سیاسی به دو گروه الف) پایه و الزامی (حدود چهار واحد) و ب) گرایش تخصصی و انتخابی (بقیه واحدها) سؤال شد که

آیا تقسیم دروس به این گونه، باعث بهبود برنامه آموزشی می شود؟ نتایج حاصل از پاسخ های دانشجویان به شرح جداول و نمودار زیر است.

جدول ۳. تأثیر تقسیم دروس علوم سیاسی به دو دسته الزامی و انتخابی بر بهبود برنامه آموزشی

پاسخ	فراوانی	درصد
بله	۲۹	۸۲٫۹
خیر	۵	۱۴٫۳
بی پاسخ	۱	۲٫۸
جمع	۳۵	۱۰۰

نمودار ۲. تأثیر تقسیم دروس علوم سیاسی به دو دسته الزامی و انتخابی بر بهبود برنامه آموزشی

۸۳ درصد پاسخگویان، تقسیم دروس علوم سیاسی را به دو دسته الف) پایه و الزامی (حدود چهار واحد) و ب) تخصصی و انتخابی (بقیه واحدها) در بهبود برنامه آموزشی دارای تأثیر مثبت می دانند.

۳٫۳ افزایش واحدهای دروس

از منظر ۲۳ نفر از پاسخگویان، تعداد واحدهای برخی از دروس کفایت نمی کند و افزایش واحدهای آنها ضرورت دارد. ۱۲ نفر از دانشجویان به این سؤال پاسخ نداده اند. پاسخگویان به ۲۴ عنوان درس با مجموع فراوانی ۱۱۷ اشاره کرده اند که نتایج نظر آنها به تناسب فراوانی مربوط به دروس مورد نظر آنها و درصد آن به فراوانی کل، به شرح جدول ۴ است.

۹۸ درس دوره کارشناسی علوم سیاسی؛ واقعیت‌ها، ضرورت‌ها و انتظارها ...

جدول ۴. عناوین دروسی که از نظر پاسخگویان، تعداد واحدهای آن‌ها کم است و باید زیاد شود.

ردیف	نام درس	فراوانی	درصد
۱	زبان تخصصی	۱۷	۱۴,۵۳
۲	سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ	۱۰	۸,۵۵
۳	۱. اصول روابط بین‌الملل؛ ۲. فن دیپلماسی و آداب کنسولی؛ ۳. نوسازی و دگرگونی سیاسی	۹×۳	۷,۶۹
۴	۱. جامعه‌شناسی سیاسی؛ ۲. حقوق بین‌الملل عمومی.	۸×۲	۶,۸۴
۵	حقوق بین‌الملل خصوصی	۷	۵,۴
۶	۱. مبانی علم سیاست؛ ۲. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ ۳. مباحث بین‌المللی.	۶×۳	۵,۱۳
۷	۱. تاریخ تحول دولت در اسلام؛ ۲. مباحث حقوقی؛ ۳. سیاست و حکومت در کشورهای مختلف.	۳×۳	۲,۵۶
۸	۱. اندیشه سیاسی در قرن ۲۰؛ ۲. روش تحقیق؛ ۳. اندیشه سیاسی در اسلام و ایران.	۲×۳	۱,۷۱
۹	۱. حقوق اساسی؛ ۲. مطبوعات سیاسی و اجتماعی در ایران؛ ۳. تئوری‌های انقلاب؛ ۴. حقوق اداری؛ ۵. تاریخ روابط بین‌الملل؛ ۶. اندیشه سیاسی در غرب؛ ۷. نظام‌های سیاسی تطبیقی.	۱×۷	۸۵

۴,۳ کاهش واحدهای درس

از نظر ۳۰ نفر از پاسخگویان، تعداد واحدهای برخی از درس‌ها زیاد است و کاهش واحدهای آن‌ها ضرورت دارد. ۵ نفر از دانشجویان به این سؤال پاسخ نداده‌اند. پاسخگویان به ۱۲ عنوان درس با مجموع فراوانی ۵۸ اشاره کرده‌اند که نتایج نظر آن‌ها به تناسب فراوانی مربوط به درس مورد نظر آن‌ها و درصد آن به فراوانی کل، در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. عناوین دروسی که از نظر پاسخگویان، تعداد واحدهای آن‌ها زیاد است و بایستی کم شود.

ردیف	نام درس	فراوانی	درصد
۱	معارف اسلامی	۱۹	۳۲,۷۶
۲	تحولات سیاسی و اجتماعی ایران	۱۴	۲۴,۱۴
۳	۱. تاریخ تحول دولت در اسلام؛ ۲. تاریخ روابط خارجی ایران قبل از انقلاب اسلامی.	۵×۲	۸,۶۲
۴	اندیشه سیاسی در غرب	۴	۶,۹۰
۵	حقوق بین‌الملل اسلامی	۳	۵,۱۷
۶	۱. انقلاب اسلامی ایران؛ ۲. تاریخ اسلام.	۲×۲	۳,۴۵
۷	۱. حقوق بین‌الملل؛ ۲. دیپلماسی در اسلام؛ ۳. نظام سیاسی و دولت در اسلام؛ ۴. تئوری‌های انقلاب.	۱×۴	۱,۷۲

۵,۳ افزایش دروس

از نظر ۲۴ نفر از پاسخگویان، افزودن برخی از دروس به دروس کارشناسی علوم سیاسی ضرورت دارد. ۱۱ نفر از دانشجویان به این سؤال پاسخ نداده‌اند. پاسخگویان به ۱۰ عنوان درس با مجموع فراوانی ۳۹ اشاره کرده‌اند که نتایج نظر آن‌ها به تناسب فراوانی مربوط به دروس مورد نظر آن‌ها و درصد آن به فراوانی کل، به شرح جدول ۶ است.

جدول ۶. عناوین دروسی که از نظر پاسخگویان باید به دروس کارشناسی اضافه شود.

ردیف	نام درس	فراوانی	درصد
۱	تحلیل مسائل سیاسی روز	۱۳	۳۱,۷۱
۲	واژه‌شناسی سیاسی	۷	۱۷,۰۷
۳	روان‌شناسی سیاسی	۶	۱۴,۶۳
۴	اقتصاد سیاسی	۵	۱۲,۲۰
۵	۱. سیاست از دیدگاه ائمه معصومین؛ ۲. سیاست و حکومت در ایران بعد از انقلاب.	۲×۲	۴,۸۸
۶	۱. شیوه‌های مردم‌شناسی؛ ۲. نقد اندیشه‌های سیاسی غرب؛ ۳. تدریس کتب امام خمینی (ولایت فقیه، حکومت اسلامی)؛ ۴. دیدگاه‌های رهبران کشورها در دوران معاصر	۱×۴	۲,۴۴

۶,۳ دروس غیر ضروری

تعداد ۲۶ نفر از پاسخگویان در مورد برخی از دروس در مقطع کارشناسی اظهار داشتند که این دروس غیر ضروری است. ۹ نفر از دانشجویان به این سؤال پاسخ نداده‌اند. پاسخگویان به ۲۲ عنوان درس با مجموع فراوانی ۴۸ اشاره کرده‌اند که نتایج نظر آن‌ها به تناسب فراوانی مربوط به دروس مورد نظر آن‌ها و درصد آن به فراوانی کل، به شرح جدول ۷ است.

جدول ۷. عناوین دروس غیر ضروری دوره کارشناسی از نظر پاسخگویان

ردیف	نام درس	فراوانی	درصد
۱	انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن	۹	۱۸,۷۵
۲	حقوق بین‌الملل اسلامی	۵	۱۰,۴۲
۳	۱. دروس اندیشه سیاسی؛ ۲. تحولات سیاسی و اجتماعی ایران قبل از انقلاب اسلامی.	۴×۲	۸,۳۳

۱۰۰ دروس دوره کارشناسی علوم سیاسی؛ واقعیت‌ها، ضرورت‌ها و انتظاراتها ...

۶,۲۵	۳×۲	۱. تاریخ روابط خارجی ایران قبل از انقلاب اسلامی؛ ۲. مبانی علم اقتصاد.	۴
۴,۱۷	۲×۴	۱. تاریخ اسلام؛ ۲. مبانی جامعه‌شناسی؛ ۳. تاریخ تحول دولت در اسلام؛ ۴. تربیت بدنی.	۵
۲,۰۸	۱×۱۲	۱. حقوق اداری؛ ۲. سیاست و حکومت در چین؛ ۳. سیاست و حکومت در شوری؛ ۴. خلیج فارس و مسائل آن؛ ۵. معارف اسلامی؛ ۶. دروس عمومی؛ ۷. دروس تاریخی؛ ۸. نظام سیاسی تطبیقی؛ ۹. دیپلماسی در اسلام؛ ۱۰. حقوق بین‌الملل عمومی؛ ۱۱. زبان فارسی؛ ۱۲. زبان پیش‌دانشگاهی.	۶

۷,۳ تشابه موضوعات دروس

اکثر قریب به اتفاق پاسخگویان، یعنی ۳۳ نفر از آن‌ها، به تشابه زیاد موضوعات و تکرار مباحث در بعضی از دروس رشته تحصیلی علوم سیاسی اشاره داشتند. ۲ نفر از دانشجویان به این سؤال پاسخ نداده‌اند. پاسخگویان به ۱۸ عنوان درس (۹ درس دو به دو) با مجموع فراوانی ۵۸ اشاره کرده‌اند که نتایج نظر آن‌ها به تناسب فراوانی مربوط به دروس مورد نظر آن‌ها و درصد آن به فراوانی کل، به شرح جدول ۸ است.

جدول ۸ عناوین دروسی که از نظر پاسخگویان، موضوعات و مباحث تکراری دارند.

ردیف	نام درس	نام درس	فراوانی	درصد
۱	نظام سیاسی دولت در اسلام	اندیشه‌های سیاسی در اسلام و ایران	۲۵	۴۳,۱۰
۲	تاریخ روابط خارجی ایران قبل از انقلاب	تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران ۲۰-۵۷	۱۴	۲۴,۱۴
۳	انقلاب اسلامی ایران	تحولات سیاسی اجتماعی ایران ۲۰-۵۷	۷	۱۲,۰۷
۴	تئوری‌های انقلاب	انقلاب اسلامی ایران	۴	۶,۹۰
۵	حقوق بین‌الملل اسلامی	دیپلماسی در اسلام	۳	۵,۱۷
۶	تاریخ تحول دولت در اسلام	نظام سیاسی دولت در اسلام	۲	۳,۴۵
۷	کلیات حقوق اساسی	حقوق اساسی ایران	۱	۱,۷۲
۸	انقلاب اسلامی	مبانی اندیشه اسلامی	۱	۱,۷۲
۹	مبانی اندیشه سیاسی در اسلام	دروس معارف اسلامی	۱	۱,۷۲

۸,۳ دروس پیش‌نیاز

تعداد اندکی از پاسخگویان، یعنی ۹ نفر، ارائه دروس پیش‌نیاز در برخی از دروس را

قربانعلی قربانزاده سوار ۱۰۱

ضروری می‌دانند. ۲۶ نفر از دانشجویان به این سؤال پاسخ نداده‌اند. پاسخگویان به ۸ عنوان درس با مجموع فراوانی ۳۹ اشاره کرده‌اند که نیازمند ارائه درس پیش‌نیاز هستند. نتایج نظر آن‌ها به تناسب فراوانی مربوط به دروس مورد نظر آن‌ها و درصد آن به فراوانی کل به همراه دروس پیش‌نیاز مربوطه به شرح جدول ۹ است.

جدول ۹. عناوین دروسی که از نظر پاسخگویان، ارائه پیش‌نیاز برای آن‌ها ضرورت دارد.

ردیف	نام درس اصلی	نام درس پیش‌نیاز	فراوانی	درصد
۱	تاریخ روابط بین‌الملل	تاریخ روابط خارجی ایران	۳	۲۵
۲	حقوق بین‌الملل خصوصی	حقوق بین‌الملل عمومی	۲	۱۶,۶۷
۳	حقوق بین‌الملل اسلامی	حقوق بین‌الملل عمومی و خصوصی	۲	۱۶,۶۷
۴	حقوق اساسی و حقوق بین‌الملل	مبانی علم حقوق	۱	۸,۳۳
۵	تاریخ تحول دولت در اسلام	مبانی اندیشه سیاسی در اسلام	۱	۸,۳۳
۶	زبان تخصصی	زبان عمومی	۱	۸,۳۳
۷	تاریخ روابط خارجی و سیاست خارجی ایران	اصول روابط بین‌الملل	۱	۸,۳۳
۸	انقلاب اسلامی ایران	تئوری‌های انقلاب	۱	۸,۳۳

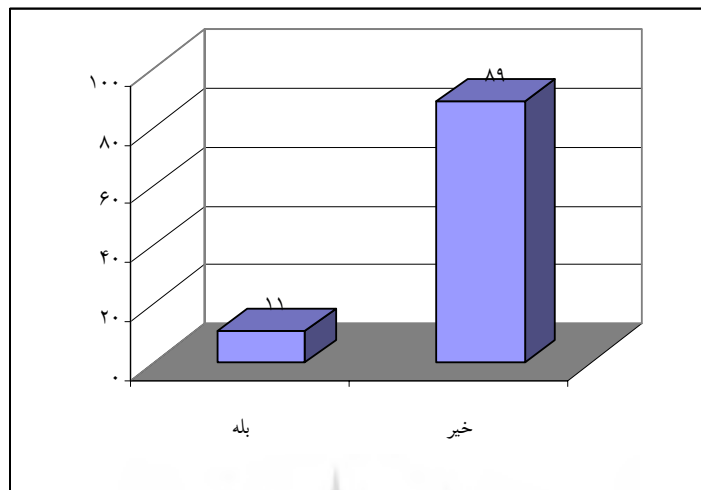
۹,۳ کاربرد دروس

از پاسخگویان پرسیده شد: آیا دروسی که در دوره کارشناسی علوم سیاسی تدریس می‌شود، از حیث کاربردی با زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان علوم سیاسی در حوزه‌های کارشناسی سیاسی جامعه، ارتباط و هماهنگی دارد؟ پاسخ‌های آن‌ها به این پرسش، به شرح جدول ۱۰ و نمودار ۳ است.

جدول ۱۰. تأثیر کاربردی دروس کارشناسی بر زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان

پاسخ	تعداد	درصد
بله	۴	۱۱,۴
خیر	۳۱	۸۸,۶
جمع	۳۵	۱۰۰

۱۰۲ دروس دوره کارشناسی علوم سیاسی؛ واقعیت‌ها، ضرورت‌ها و انتظاراتها ...

نمودار ۳. تأثیر کاربردی دروس کارشناسی بر زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان

۸۹ درصد پاسخگویان بر این باور هستند که دروس کارشناسی از حیث کاربردی با زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان علوم سیاسی در حوزه‌های کارشناسی جامعه، ارتباط و هماهنگی ندارد.

۴. رابطه جنسیت و ملیت با پاسخ‌ها

نظر دانشجویان در مورد دروس عمومی و تأثیر آن‌ها بر افزایش توان علمی دانشجویان به تفکیک جنسیت و ملیت در جدول‌های ۱۱ و ۱۲ آمده است.

جدول ۱۱. تأثیر دروس عمومی بر افزایش توان علمی فارغ‌التحصیلان به تفکیک جنس

جمع		جنسیت						پاسخ
		جنسیت اعلام نشده		مرد		زن		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲۹	۱۰	۵۰	۱	۳۱	۵	۲۴	۴	بله
۶۸	۲۴	۰	۰	۶۹	۱۱	۷۶	۱۳	خیر
۳	۱	۵۰	۱	۰	۰	۰	۰	بی‌پاسخ
۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۱۷	جمع

جدول ۱۲. تأثیر دروس عمومی بر افزایش توان علمی فارغ‌التحصیلان به تفکیک ملیت

جمع	ملیت						پاسخ	
	ملیت اعلام نشده		غیر ایرانی		ایرانی			
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۲۹	۱۰	۰	۰	۲۰	۱	۳۲	۹	بله
۶۸	۲۴	۵۰	۱	۸۰	۴	۶۸	۱۹	خیر
۳	۱	۵۰	۱	۰	۰	۰	۰	بی‌پاسخ
۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲	۱۰۰	۵	۱۰۰	۲۸	جمع

نظر دانشجویان نسبت به تقسیم دروس به دو دسته الزامی و گرایش انتخابی و تأثیر آن بر بهبود برنامه آموزشی کارشناسی علوم سیاسی به تفکیک جنسیت و ملیت به شرح جدول‌های ۱۳ و ۱۴ است.

جدول ۱۳. تأثیر تقسیم دروس علوم سیاسی به دو دسته الزامی و انتخابی بر بهبود برنامه آموزشی به تفکیک جنس

جمع	جنسیت						پاسخ	
	جنسیت اعلام نشده		مرد		زن			
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۸۲,۹	۲۹	۵۰	۱	۸۸	۱۵	۸۱	۱۳	بله
۱۴,۳	۵	۰	۰	۱۲	۲	۱۹	۳	خیر
۲,۸	۱	۵۰	۱	۰	۰	۰	۰	بی‌پاسخ
۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲	۱۰۰	۱۷	۱۰۰	۱۶	جمع

جدول ۱۴. تأثیر تقسیم دروس علوم سیاسی به دو دسته الزامی و انتخابی بر بهبود برنامه آموزشی به تفکیک ملیت

جمع	ملیت						پاسخ	
	ملیت اعلام نشده		غیر ایرانی		ایرانی			
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۸۲,۹	۲۹	۵۰	۱	۸۳	۵	۸۵	۲۳	بله
۱۴,۳	۵	۰	۰	۱۷	۱	۱۵	۴	خیر
۲,۸	۱	۵۰	۱	۰	۰	۰	۰	بی‌پاسخ
۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۲	۱۰۰	۶	۱۰۰	۲۷	جمع

نظر دانشجویان در مورد تأثیر کاربردی دروس کارشناسی بر زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان به تفکیک جنسیت و ملیت به شرح جدول‌های ۱۵ و ۱۶ است.

۱۰۴ دروس دوره کارشناسی علوم سیاسی؛ واقعیت‌ها، ضرورت‌ها و انتظاراتها ...

جدول ۱۵. تأثیر کاربردی دروس کارشناسی بر زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان به تفکیک جنس

جمع		جنسیت						پاسخ
		جنسیت اعلام نشده		مرد		زن		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۱	۴	۰	۰	۱۸	۳	۶	۱	بله
۸۹	۳۱	۱۰۰	۱	۸۲	۱۴	۹۴	۱۶	خیر
۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۱	۱۰۰	۱۷	۱۰۰	۱۷	جمع

جدول ۱۶. تأثیر کاربردی دروس کارشناسی بر زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان به تفکیک ملیت

جمع		ملیت						پاسخ
		ملیت اعلام نشده		غیر ایرانی		ایرانی		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۱	۴	۰	۰	۳۳	۲	۷	۲	بله
۸۹	۳۱	۱۰۰	۱	۶۷	۴	۹۳	۲۶	خیر
۱۰۰	۳۵	۱۰۰	۱	۱۰۰	۶	۱۰۰	۲۸	جمع

درباره تأثیر جنسیت و ملیت بر پاسخ‌های دانشجویان، آزمون‌های آماری صورت گرفت و تفاوت معناداری بین پاسخ‌ها در خصوص دروس عمومی، تقسیم دروس و تأثیر کاربردی آن‌ها با جنسیت و ملیت پاسخگو مشاهده نشد.

۵. سیمای پاسخگویان

توزیع فراوانی دانشجویان شرکت‌کننده در این طرح پژوهشی از حیث جنسیت و ملیت به شرح جدول‌های زیر است:

جدول ۱۷. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس

جنس	فراوانی	درصد فراوانی
مرد	۱۷	۴۸
زن	۱۶	۴۶
جنسیت اعلام نشده	۲	۶
جمع	۳۵	۱۰۰

جدول ۱۸. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب ملیت

ملیت	فراوانی	درصد فراوانی
ایرانی	۲۸	۸۰
غیر ایرانی	۵	۱۴
ملیت اعلام نشده	۲	۶
جمع	۳۵	۱۰۰

۶. نتیجه و پیشنهاد

۱,۶ نتیجه‌گیری

نتایج کلی حاصل از این پژوهش به شرح زیر است:

۶۸ درصد از پاسخگویان اظهار داشته‌اند دروس عمومی بر افزایش توان کارشناسی، تخصصی و علمی فارغ‌التحصیلان رشته تحصیلی علوم سیاسی تأثیر ندارد.

۸۳ درصد از پاسخگویان اعلام داشته‌اند که تقسیم دروس علوم سیاسی به دو دسته (الف) پایه و الزامی (حدود چهل واحد)؛ (ب) گرایش تخصصی و انتخابی (بقیه واحدها) در بهبود برنامه آموزشی تأثیر مثبت دارد.

تعداد واحدهای برخی از دروس کم است. زبان تخصصی، سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ، اصول روابط بین‌الملل، فن دیپلماسی و آداب کنسولی و نوسازی و دگرگونی سیاسی از آن جمله است.

تعداد واحدهای دروسی مانند معارف اسلامی و تحولات سیاسی و اجتماعی ایران زیاد است.

جای برخی از دروس در مقطع کارشناسی خالی است که تحلیل مسائل سیاسی روز، اصطلاح‌شناسی سیاسی، روان‌شناسی سیاسی و اقتصاد سیاسی در زمره آن دروس است.

برخی از دروس این رشته تحصیلی، غیرضروری تشخیص داده شده است که می‌توان به دروس انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن و حقوق بین‌الملل اسلامی اشاره کرد.

در بعضی از دروس، موضوعات مشابه و مباحث تکراری وجود دارد. درس نظام سیاسی و دولت در اسلام با اندیشه‌های سیاسی در اسلام و ایران، درس تاریخ روابط خارجی ایران قبل از انقلاب با تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران ۲۰ تا ۵۷ از آن جمله است.

در برخی از دروس، رعایت ارائه پیش‌نیاز برای آن‌ها ضرورت دارد که به درس تاریخ روابط خارجی ایران برای تاریخ روابط بین‌الملل، درس حقوق بین‌الملل عمومی برای حقوق بین‌الملل خصوصی، درس حقوق بین‌الملل عمومی و خصوصی برای حقوق بین‌الملل اسلامی اشاره شده است.

۸۹ درصد از پاسخگویان بر این باور هستند که دروس کارشناسی از حیث کاربردی با زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان علوم سیاسی در حوزه‌های کارشناسی جامعه، ارتباط و هماهنگی ندارد.

در مجموع، تنوع و تعدد فراوان دروس کارشناسی علوم سیاسی از یک سو، فقدان روال منطقی در انتخاب دروس به‌ویژه دروس انتخابی از سوی دیگر و سرانجام تداخل مواد دروس با یکدیگر باعث شده است که دانشجویان فاقد قوه تحلیل و اطلاعات منسجم در گرایش‌های تخصصی علم سیاست باشند و آثار منفی این وضعیت متوجه رشته تحصیلی، مراکز علمی، استادان، جامعه و به‌خصوص دانشجو شود.

۲,۶ پیشنهادها

با توجه به نتایج حاصل از توصیف داده‌ها، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. با عنایت به اینکه ۶۸ درصد از پاسخگویان، به تأثیر نداشتن دروس عمومی بر افزایش توان کارشناسی، تخصصی و علمی فارغ‌التحصیلان باور دارند، بازبینی محتوای دروس مزبور یا مدرّسان آن لازم است.

۲. اظهار نظر ۸۳ درصد از پاسخگویان در خصوص تأثیر مثبت تقسیم دروس علوم سیاسی به دو دسته پایه و الزامی (حدود چهل واحد) و گرایش تخصصی و انتخابی (بقیه واحدها) بر بهبود برنامه آموزشی، ایجاب می‌نماید که مطالعه واقع‌بینانه در این زمینه انجام شود.

۳. برای دروسی که تعداد واحدهای آن‌ها کم است، پس از بررسی لازم و به اقتضای نیاز دانشجو و گرایش انتخابی او، برای افزایش آن‌ها اقدام گردد.

۴. درباره دروسی که تعداد واحدهای آن‌ها زیاد است، پس از بررسی دقیق و به تناسب ضرورت‌های رشته تحصیلی علوم سیاسی در مقطع کارشناسی، اقدام لازم صورت بگیرد.

۵. برای دروسی که برای افزودن به دروس این رشته پیشنهاد شده است، مطالعه و اقدام لازم صورت بگیرد.

۶. به دروسی که از نظر پاسخگویان در دوره کارشناسی غیر ضروری تشخیص داده شده است، باید توجه بشود.

۷. دروس دارای موضوعات مشابه و مباحث تکراری، نیازمند بازاندیشی هستند. برای رعایت ارائه دروس پیش‌نیاز، تدبیر عملی اندیشیده و برنامه‌ریزی دقیق صورت بگیرد.

۸. این نکته باید مورد تأمل جدی قرار بگیرد که ۸۹ درصد از پاسخگویان معتقدند: دروس کارشناسی از حیث کاربردی با زمینه‌های شغلی آینده فارغ‌التحصیلان علوم سیاسی در حوزه‌های کارشناسی جامعه، ارتباط و هماهنگی ندارد.

۹. در نهایت، نیازها و دغدغه‌های دانشجویان رشته علوم سیاسی یکی از شاخص‌هایی است که توجه به آن، برای تدوین روزآمد برنامه درسی و سرفصل‌های دروس این رشته تحصیلی ضرورت دارد.

۱۰. در نهایت یادآوری می‌شود که این پژوهش با توجه به نظرسنجی از دانشجویان یک دانشگاه انجام گرفته است و نظرسنجی از دانشجویان سایر دانشگاه‌ها و همچنین نظرسنجی از استادان، دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی و فارغ‌التحصیلان رشته علوم سیاسی، باعث غنای اطلاعات خواهد شد. در ضمن، نباید از مطالعه و پژوهش در زمینه‌های شغلی فارغ‌التحصیلان این رشته تحصیلی از طریق مصاحبه با مسئولان و سیاست‌گذاران کشور غفلت کرد. نکته دیگری که نباید از نظر مغفول بماند، این است که در برنامه‌ریزی آموزشی علاوه بر برنامه و سرفصل‌های دروس، سایر عوامل مانند دانشجو، استاد، متن درس، محیط آموزشی و مسائل گوناگون فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، اداری و سیاسی مؤثر بر آن عوامل باید مورد توجه قرار بگیرد.

منابع

- ازغندی، علیرضا (۱۳۸۲). *علم سیاست در ایران*، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- باوی، محمد (۱۳۷۷). «وضعیت رشته علوم سیاسی در ایران»، *فصلنامه علوم سیاسی*، س ۱، ش ۳.
- بصام‌تبار، محمدعلی (۱۳۸۵). *مباحثی از برنامه‌ریزی آموزشی و درسی*، تهران: سازمان بسیج دانشجویی.
- پورفرد، مسعود (۱۳۸۳). «علم سیاست در ایران؛ از بازشناسی تا بازسازی»، *فصلنامه علوم سیاسی*، س ۷، ش ۲۸.
- تقی‌پورظهیر، علی (۱۳۷۹). *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی*، چ ۱۶، تهران: آگاه.

۱۰۸ دروس دوره کارشناسی علوم سیاسی؛ واقعیت‌ها، ضرورت‌ها و انتظاراتها ...

نوروززاده، رضا؛ و کورش فتاحی و اجارگاه (۱۳۸۷). درآمدی بر برنامه‌ریزی درسی دانشگاهی، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۷۵). مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی علوم انسانی، گروه علوم سیاسی، مصوب جلسه ۳۲۵ شورای عالی برنامه‌ریزی.
یمنی‌دوزی سرخابی، محمد (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی؛ نظریه‌ها و تجربه‌ها، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

